

Coronakommissionens kritik är stenhård – misslyckandet måste få konsekvenser

Dagens Nyheter den 11 november 2021

För två veckor sedan kom Coronakommissionens andra delbetänkande. Det tar inte ställning i den övergripande frågan om det svenska vägvalet med frivillighet och eget ansvar i stället för mer tvingande åtgärder var en rimlig avvägning mellan effektivt smittskydd och andra intressen. Också frågan om ansvarsfördelningen mellan regering och Folkhälsomyndighet lämnas till den kommande slutrapporten. Ändå innehåller delbetänkandet svidande kritik av Sveriges agerande.

Kritiken består av två huvuddelar: otillräcklig beredskap inför en pandemi och senfärdiga åtgärder när vi drabbades av den.

Beredskapen brast i många avseenden:

- I stort sett obefintliga lager av skyddsutrustning, sjukvårdsprodukter och läkemedel.
- En alltför individriktad smittskyddslagstiftning där viktiga verktyg för att hantera en svår epidemi saknades.
- Ett fragmentiserat smittskydd med oklar ansvarsfördelning mellan smittskyddsläkare, regioner och Folkhälsomyndighet.
- En personalförsörjning i vården utan tillräckliga marginaler för en kris.

Dessa brister beror på beslut som tagits, eller inte tagits, under ett antal år före covidpandemin av politiker från olika partier i såväl regering som regioner. Det har saknats både vilja och förmåga att tänka sig in i en akut pandemisituation.

Kommissionen riktar stark kritik mot att skyddsåtgärderna vårvintern 2020 var långsamma. Begränsningar av antalet deltagare i allmänna sammankomster och offentliga tillställningar infördes senare än i grannländerna. På basis av nytt underlag konstateras att smittan importerades främst via återvändande sportlovsresenärer från Italien och Österrike. Det betyder att mycken tidig smittspridning kunde ha hindrats genom att sätta alla inresande från dessa länder i karantän. Men det ansågs onödigt av Folkhälsomyndigheten som bedömde risken för att symptomfria skulle sprida smitta som liten. Myndigheten kritiserade rent av arbetsgivare som på eget initiativ uppmanade resenärer från de nämnda länderna att tillfälligt stanna hemma från jobbet.

Annan kritik i kommissionens rapport gäller att lite gjordes för att säkra tillgången på skyddsutrustning under februari och början av mars 2020 samt att provtagning och smittspårning i stor skala tog lång tid att starta. Flera restriktioner för restauranger, familjekarantän, trängselbegränsningar i handeln och rekommendationer om munskydd i kollektivtrafiken infördes först under andra eller tredje vågen efter att tidigare ha avvisats som ineffektiva av Folkhälsomyndigheten. Regeringen var även långsam med att få ny lagstiftning på plats: det gäller främst den särskilda pandemilagen som inte trädde i kraft förrän i början av detta år.

Kommissionen framför sin kritik med facit i hand. Men den liknar mycket de synpunkter om senfärdighet som många förde fram redan i realtid. Dessa anklagades då för "alarmism" och betecknades nedlåtande som "hobbyepidemiologer" eller, om de var medicinare, som "alternativa forskare". Kritiken ligger också i linje med den som experter i många andra länder formulerat. Coronakommissionens rapport ger stöd för att ett mer skyndsamt agerande under den inledande smittspridningen hade varit ett effektivt sätt att hålla nere döds-talen. Slutsatsen verkar gälla oberoende av inställningen till den övergripande frågan om frivillighet kontra tvingande åtgärder.

Det är sant som kommissionen skriver att "Sverige framstår som ett genomsnittligt europeiskt land sett till antalet döda under pandemins första och andra våg" (och att vi hittills klarat oss bättre än de flesta länder i Europa under den tredje vågen). Men det betyder inte att vi ska vara nöjda. Den avgörande frågan är om vi gjorde vad som var möjligt för att till en rimlig kostnad förhindra onödig sjukdom och död. Coronakommissionens svar är enligt min mening ett tydligt nej.

Kommissionens hårda kritik borde normalt föranleda avgångar av både ministrar och ansvariga myndighetspersoner. Men så blir det inte. Ett skäl är att den politiska oppositionen inte ifrågasatte regeringens och Folkhälsomyndighetens agerande i pandemins inledning.

Dessutom har myndighetens general-direktör gått i pension och statsministern avgår av andra orsaker. Det är signifikativt att den enda som fått lämna sitt uppdrag av skäl som har med pandemin att göra är MSB:s general-direktör Dan Eliasson. Och det var inte för hur han skötte sitt arbete utan för vad han gjorde på fritiden.

Det är en gåta att så många försvarat den svenska pandemihanteringen eller rent av sett den som lyckosam. Statsvetaren och DN-kolumnisten Gina Gustavsson har skrivit intressant om att detta kan grunda sig i att Sverige i själva verket kännetecknas av en okritisk patriotism som aktiveras i tider av påfrestningar. Man vill då inte höra talas om att ansvariga begår allvarliga misstag. Och i efterhand tycker många att det är lugnast att inte bli påmind om dem. Därför finns en risk att Coronakommissionens kritik passerar förbi utan att avsätta tillräckliga spår. Men om vi ska lära av det som hänt, måste vi våga slå fast att politiker och myndighetsföreträdare agerade på ett oförsvarligt sätt.

Lars Calmfors